

Bokmeldinger

Bibelske og afrikanske ordspråk

Friedmann W. Golka: *The Leopard's Spots. Biblical and African Wisdom in Proverbs*, T & T Clark, Edinburgh 1993.

At Det gamle Testamentes ordspråk i virkeligheten var internasjonale, og at deler av Ordspråksboken har særlig affinitet til Egypt og Mesopotamia, er godt kjent. Ikke minst kjent er den interessante likheten mellom Ord 22,17-23,12 og den egyptiske visdomslæren til Amemope. Professor Friedmann Golka (Oldenburg) har i sin bok *The Leopard's Spots* påvist at der dessuten er en rekke likheter og allusjoner mellom Bibelens og særlig Ordspråkbokens ordspråk og ordspråk fra en stor del av Afrika, noe han gjør rede for ved å ordne ordspråkene i tematiske kapitler.

Golka sier selv at hans bok er blitt til over en 25-årsperiode, at den opprinnelig er vokst ut av hans doktorstudier under Claus Westermann i Heidelberg og senere publisert bitvis. Westermann har forøvrig samlet mye av sin ordspråkforskning i *Wurzeln der Weisheit* (Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1990), nylig utgitt på engelsk med tittelen *Roots of Wisdom. The oldest Proverbs of Israel and Other Peoples* (T & T Clark, Edinburgh 1995).

I bokens to første kapitler, som tidligere har vært publisert i *Vetus Testamentum* (1983 og 1986) tar Friedmann Golka for seg The Israelite Wisdom School or «The Emperor's New Clothes» og The Royal and Court Sayings and the Origin of Israelite Wisdom. I disse kapitler avviser Golka teoriene om at det i det gamle Israel skulle ha vært skoler, at skolelærerne skulle ha vært profesjonelle vismenn og at deres undervisning skal ha bestått av moralstandarder for offentlig virksomhet. Dernest følger fire tematiske kapitler, hvor han ser på den proverbelle fremstilling av Rich and Poor, Law, Crime and Justice, Family and Kinship og Creation and Wisdom (i 1990 holdt som foredrag i Society for the Study of Theology). Til slutt har han tatt med et appendix om The Biblical Joseph Story and Thomas Mann's Novel, som har vært forelest både i SBL International Meeting i Rom

1991 og et par ganger i England. Dette skulle ikke minst være aktuelt fordi Thomas Manns bibelhistorier for tiden er ute på det norske bokmarked.

Golka stiller spørsmål ved hvorvidt de bibelske ordspråk skulle ha vært litterær folkekunst, influert fra Mesopotamia og Egypt. Ved å sammenligne de bibelske ordspråk med afrikanske stammesamfunn, kommer han frem til at de bibelske ordspråk trolig stammer fra det israelittiske stammesamfunn på dommertiden.

Golkas bok er et interessant eksempel på hvordan folklore og sosialantropologi, som han selv har studert i Oxford, kan brukes innen bibelforskningen. Den er også interessant fordi den avdekker relasjoner mellom Bibelens ordspråk og store deler av afrikansk kultur, noe som tidligere ikke har vært særlig påaktet, så vidt jeg vet. Dette bekrefter de mange vitnesbyrd jeg har hørt om afrikaneres forholdsvis umiddelbare forhold til GT. Boken *The Leopard's Spots* burde kanskje ha spesiell interesse for misjonærer og teologer som arbeider innen en afrikansk kontekst.

Boken inneholder dessuten en relativt omfattende bibliografi og index av bibelreferenser, og er i det hele tatt meget godt og oversiktlig dokumentert. Boken finnes i tysk utgave, begge utgaver skrevet på tysk og engelsk av forfatteren.

Det har de senere år vært publisert en del omkring Bibelens ordspråk og «visdom». Mer er under arbeid, flere forskere jeg kjenner holder på med prosjekt omkring dette området.

Hallvard Hagelia

Religion og samfunn

Robert Wuthnow, *Rediscovering the Sacred: Perspectives on Religion in Contemporary Society*, Eerdmans, 1992.

Robert Wuthnow er en av USAs fremste religionssosiologer, og har i en rekke bøker tolket de religiøse forandringene som skjer i vår tid. Hans studier preges selvsagt av den nordamerikanske konteksten, men har ofte relevans for det som skjer i andre deler av den vestlige verden. I *Rediscovering the Sacred* er han særlig opptatt av å forstå den fornyede interesse i det hellige som kommer til uttrykk i mange sammenhenger i de senere årene, stikk i strid med forventningen om at vitenskap og teknologi med sin rasjonalitet ville gjøre det hellige til noe totalt fremmed for moderne mennesker. Noen tolker det som er skjedd i de senere tiårene som en åndelig *vekkelse* (revival). Wuthnow foretrekker å kalle det en *gjenoppdagelse* (re-discovery) av noe

som har vært der hele tiden, men som ikke alltid har fremtrådt klart, fordi det har kommet til uttrykk i former som varierer fra sted til sted og fra år til år. Det er ikke slik at en «sovende guddom» er våknet, hevder Wuthnow, snarere er det «den våkne guddom» som er blitt synliggjort på mange forskjellige måter.

Som samfunnsviter er Wuthnow ikke minst opptatt av hvordan forskningsmetoder og perspektiv påvirker observasjonen. Synsmåter kan gjøre oss blinde for det helliges nærvær, mener han, og leter etter forståelsesrammer som kan hjelpe oss til å gjenoppdage dette. Derfor utfolder han sin tese i samtale med sentrale personer innen moderne samfunnsvitenskap. Han diskuterer dagliglivets hellighetsdimensjon i tilknytning til Peter Bergers kunnskaps sosiologi. Kulturdimensjonen utfoldes i samtale med antropologen Clifford Geertz. Ellers tar han opp retorikken (særlig med bakgrunn i Northrop Frye), spørsmålet om religiøs evolusjon (med bakgrunn i Bellah, Habermas og Luhmann). Ett kapittel er viet Max Weber og hans tema om religiøse forestillingers betydning for samfunnet. Ved å knytte den tematiske bearbeidelsen til diskusjonen av sentrale religionsforskere, først og fremst sosiologer, blir Wuthnows essays en tankevekkende diskusjon av religionens og det helliges plass i samfunnet, samtidig som han gir en innføring i viktige tendenser i samfunnsvitenskapelige tilnærminger til religionsstudiet.

Notto R. Thelle

Felicitas D. Goodman, *Ecstasy, Ritual, and Alternative Reality*, Bloomington: Indiana University Press, 1992.

Mens religionsforskning og antropologi gjerne har forbundet ekstase og opplevelsen av endrede bevissthetstilstander med primitive kulturer, er denne boken opptatt av å vise hvordan slike fenomener er universelle. De religiøse formene kan nok skifte med forskjellige samfunnstyper, ikke minst avhengig av kulturform og økologiske forhold, men sammenhengen mellom riter, transe, og den tilhørende ekstase med opplevelsen av en «annen» virkelighet, finner man i alle kulturer.

Dette tema utfoldes så i bokens kapitler som både i de store linjer og i detalj viser hvordan forskjellige kulturnivåer og økologiske betingelser er med på å forme fenomenene: jeger- og samlerkultur, hortikultur, jordbruk, nomadekultur, bykultur. Jeg er ikke i stand til å vurdere holdbarheten i Goodmans fremstilling, men det hele virker

velbegrunnet. Ikke minst er boken interessant som basis for teologisk refleksjon, både med hensyn til den svake sansen for ekstase og bevissthetssprengende erfaringer i store deler av kristenheten og med hensyn til de deler av kristenheten som har gitt spesiell oppmerksomhet til ekstatisk opplevelser. Også når det gjelder moderne alternativ religiøsitet har boken mange tankevekkende sideperspektiver.

Notto R. Thelle

Esoterisk spiritualitet

Modern Esoteric Spirituality. Red. Antoine Faivre og Jacob Needleman. London: SCM Press, 1993.

Dette er en gullgrube for dem som søker gjennomreflektert og veldokumentert informasjon om moderne esoterisk/okkult spiritualitet. Med «moderne» menes i denne sammenheng vestlig esoterikk fra renessansen til våre dager. Antoine Faivres innledning og hans historiske oversikt over antikkens og middelalderens kilder for moderne esoteriske bevegelser er forbilledlig i saklig tyngde og klarhet. En rekke andre forskere bidrar med artikler om alkymi, jødisk og kristen kabbala, Paracelsus, rosenkorstradisjonen, Boehme, frimureriet, romantikkens natursyn, Steiner, teosofien, Guenon, Gurdjieff og Jung. Det er ikke minst franske og tyske spesialister som her gjøres tilgjengelig på engelsk. Det er sjelden å lese en bok som er så gjennomført sober i sin fremstilling.

Notto R. Thelle

Karl Milton Hartveit, *De skjulte brødre: Frimureriet – myter og virkelighet.* Oslo: Ex Libris Forlag, 1993.

Sverre Dag Mogstad, *Frimureri – Mysterier, fellesskap personlighetsdannelse.* Oslo: Universitetsforlaget, 1994.

Disse to bøkene om frimureriet er svært forskjellige, men er felles i deres anliggende om å tydeliggjøre bevegelsens aktualitet. Begge er enige om at frimureriet er gjennomsyret av okkult tradisjon og står i konflikt med etablert kristendom. Hartveit tolker dette positivt og ønsker at frimureriet skal markere seg som en alternativ kristendom. Mogstad trekker på sin side den negative konsekvens at frimureriet er uforenlig med kristendommen og oppfordrer prester til å bryte med bevegelsen.

Bøkene er så forskjellige at de nesten ikke kan sammenliknes, og det er nesten urettferdig å omtale dem i samme anmeldelse. Det får likevel stå sin prøve.

Hartveit skriver interessant og levende, og leseren får mye nyttig informasjon både om okkulte tradisjoner generelt og om frimureriets forgreninger spesielt. Jeg har absolutt lest boken med utbytte. Forfatteren ønsker å være saklig og objektiv, og har også sans for frimureriets grunntanker. Ikke desto mindre gripes jeg stadig av en usikkerhet, og fornemmer at forfatterens eget engasjement ofte blir bestemmende for vinklinger og vurderinger. Ikke minst merker man i kommentarene hans uvilje mot etablert kristendom, som stort sett beskrives med negativt fortegn i forhold til den esoteriske/okkulte tradisjon der han finner igjen det egentlige i kristendommen.

Ett eksempel på ensidighet er hans opptatthet av Kain-skikkelsen i gnostisk tradisjon, som han fremhever som prototypen på det frie og skapende menneske, opprøreren som gikk sine egne veier. For det første er jeg ikke overbevist om at dette spiller noen rolle i frimureriet. For det andre ser Hartveit ut til å glemme at også i gnostisk tradisjon er det bare noen ytterliggående grener, de såkalte kainittene, som påberoper seg Kain, liksom andre påberoper seg Judas, som også var en oppfører. Men Kain og Judas representerte tross alt ytterlighetene: den ene var brodermorder og den andre forræder. Såvidt jeg har observert, er det ikke Kain og hans ætlinger, men hans bror Set – han som ble satt i stedet – og hans etterkommere som var gnostikernes fremste forbilder. Enok, som vandret med Herren og ble tatt opp til himmelen, var av Sets ætlinger, liksom også Kristus var det. Ikke bare frimurerne, men store deler av vestlig okkult tradisjon, foretrekker Set og Kristus fremfor Kain og Judas. Ifølge den engelske okkultisten Arthur Edward Waite var det Kain som oppfant svart magi og profanerte den sanne vitenskap. Mon ikke Hartveits interesse for protesten mot den etablerte tradisjon har lokket ham til å tolke Kain altfor positivt og i tillegg tvinge ham inn på frimureriet.

Et annet eksempel på Hartveits små manipulasjoner i vinkling og tilnærming er hans direkte og indirekte oppfordringer om at frimureriet må legge bak seg de lukkede systemer, med lydighets- og lojalitetsprinsipper, og tre frem som et åpent frimureri, med vekt på selverkjennelse og innsikt. Da vil brødrene finne igjen det som skjuler seg under skallet av borgerlighet, hevder Hartveit, nemlig «den okkulte tradisjon som går tilbake til det første opprør mot Gud, og som har vært en levende impuls helt frem til i dag. Der finner man *den okkulte humanisme* som kan gi mennesket den innsikten som er nødvendig for å skape en bedre verden» (s. 277). Dette er ikke en

saklig diskusjon om frimureriet, men skjult propaganda for den rosenkorstradisjon som forfatteren selv har oppdaget i antroposofien.

Mogstads presentasjon av frimureriet er av en helt annen karakter. Hans fremstilling er langt mer veldokumentert og grundig enn Harteits, men befatter seg også med et langt mer avgrenset område: frimureriets svenske system, basert på dens hemmelige ritualer. Det har vært svært omdiskutert i hvilken grad det er etisk akseptabelt å offentliggjøre dokumenter som (ifølge frimurerne selv) er kommet forfatteren i ende på urettmessig måte. Den diskusjonen skal vi ikke ta opp her. Mitt inntrykk er at forfatterens historiske skisse og hans redegjørelse for det svenske system med grader og riter, virker etterrettelig og gir viktig informasjon for den som vil studere frimureriet. Det sier seg selv at tekster og skrevne instruksjoner er altfor begrenset til å skape forståelse for dynamikken i frimureriets innvielser og veiledning mot menneskelig modenhet, men det er tross alt en vesentlig bakgrunn for å forstå frimureernes tankeverden og virksomhet.

Notto R. Thelle